

УДК 336.1:352/354

Кондратюк С. Я.
кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів імені Віктора Федосова
Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана
Кондратюк І. С.
здобувачка вищої освіти КНЕУ імені Вадима Гетьмана

ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ПЕРЕТВОРЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ПІДВАЛИН БЮДЖЕТНОГО УСТРОЮ УКРАЇНИ

Підвалинами бюджетного устрою є державний та територіальний устрій. Тому, модернізація бюджетної системи вимагає першочергових перетворень територіальної організації влади на обласному та районному рівнях задля ефективного використання загальнодержавних податків та зборів, а на базовому рівні — формування громадянського суспільства (органів самоорганізації населення як основи територіальної громади).

Територіальний устрій України як організація внутрішнього поділу території унітарної держави на адміністративно-територіальні одиниці, створює місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, для забезпечення громадян через бюджет гідним рівнем публічних благ й збалансованим розвитком всієї держави. В ринковій економіці адміністративно-територіальний поділ (як система управління економікою територій) і економічне районування (виокремлення територіальних економічних систем) мають максимально співпадати. Такий підхід уможливує ефективну організацію соціально-економічного розвитку територій і європейських підвалин бюджетного устрою в Україні.

Існуючий територіальний устрій України і система місцевого самоврядування у взаємозв'язку з бюджетною системою є на таблиці 1. Нинішня більшість областей в Україні була створена з лютого 1932 року під час Голодомору як один із заходів комуністичного тоталітарного режиму для концентрації ресурсів та геноциду українського селянства — опори нації та української ідеї. Тому, метою євроінтеграційних перетворень є повна передача повноважень і ресурсів з рівня області на рівень району й територіальних громад з дотриманням субсидіарності.

Стандартом територіального поділу країн ЄС є Номенклатура територіальних одиниць статистики (*англ.* NUTS – *Nomenclature of Territorial Units for Statistics*) для порівняння статистичних показників, спрощення бюджетної системи і здійснення фіскальної політики. Територіальні одиниці статистики (NUTS) переважно відповідають адміністративно-територіальному поділу. Україна як кандидат в члени ЄС має гармонізувати своє законодавство до стандартів ISO 3166-1 та ISO 3166-2. Так, NUTS 1 як регіон має від 3 млн до 7 млн жителів, NUTS 2 як субрегіон (область) – від 800 тис. до 3 млн, NUTS 3 як район – від 150 тис. до 800 тис. осіб [1]. Для кожного рівня рекомендовано повноваження на орієнтовну кількість населення.

Таблиця 1

Трирівнева система (область → район → населений пункт) управління територіями місцевого самоврядування в Україні та її зв'язок з бюджетами

Представницький орган місцевого самоврядування та його бюджет	Рівень адміністративно-територіального поділу		
	БАЗОВИЙ САМОВРЯДНИЙ РІВЕНЬ	РАЙОННИЙ АДМІНІСТРАТИВНИЙ РІВЕНЬ	ОБЛАСНИЙ АДМІНІСТРАТИВНИЙ РІВЕНЬ
Верховна Рада Автономної Республіки Крим – Республіканський бюджет Автономної Республіки Крим	Територія селищ і сіл, міст районного значення, районів у містах з районним поділом Автономної Республіки Крим	Територія районів Автономної Республіки Крим, територія міст республіканського значення	Загальна територія Автономної Республіки Крим, територія міста державного значення
обласна рада – обласний бюджет	Територія селищ і сіл, міст районного значення, районів у містах з районним поділом цієї області	Територія районів, територія міст обласного значення цієї області	Загальна територія області
районна рада в області – районний бюджет в області	Територія селищ і сіл, міст районного значення цього району області	Загальна територія районів цієї області	-----
міська рада – міський бюджет міста з районним поділом або бюджет міста без районного поділу	Територія міст районного значення, районів у містах з районним поділом, селищ і сіл адміністративно підпорядкованих місту з районним поділом	Загальна територія міст республіканського і обласного значення	Загальна територія міста державного значення
районна рада в місті – районний бюджет міста з районним поділом, якому адміністративно підпорядковані окремі міста, селища і села або бюджет району міста	Територія міст, селищ і сіл адміністративно підпорядкованих району у місті	Загальна територія району у місті з районним поділом, якому адміністративно підпорядковані окремі міста, селища і села	-----
селищна рада – бюджет селищної ради	Загальна територія селища і сільських поселень адміністративно підпорядкованих цьому селищу	-----	-----
сільська рада – бюджет сільської ради	Загальна територія кількох сіл	-----	-----

Джерело: розроблено автором.

Євростат на місцевому рівні для статистики запровадив сумісну з NUTS дворівневу систему локальних адміністративних одиниць (*англ.* LAU – *local administrative unit*). Так, території менші за NUTS 3 (сільські райони) віднесені до LAU 1 (наприклад, кантони у Франції як виборчі одиниці, повіти у Польщі як адміністративні одиниці), а первинні (базові) одиниці – до рівня LAU 2 (наприклад, комуни у Франції, гміни у Польщі, муніципалітети в Німеччині). Якщо до LAU 1 ще застосовується критерій кількості населення, то для LAU 2 головним чинником є субсидіарність, тобто наближеність влади та благ до населення. Отже, як мале село, так і мегаполіс підпорядковуються одному рівню LAU 2 [2].

Враховуючи відновлення нації та формування громадянського суспільства суверенної і незалежної України, її багатовікове колоніальне минуле та нинішню російсько-українську війну, зараз для нас є важливі як досвід територіальної реформи посткомуністичної унітарної Польщі, так і наслідки 33-річної (з 1982 р.) адміністративно-територіальної реформи децентралізації та деконцентрації у Франції. Тому, вважаю доцільним формувати систему місцевого самоврядування тільки в територіальних громадах й на рівні новітніх укрупнених районів. Рівні NUTS 1 регіон та NUTS 2 область (субрегіон) мають бути в Україні територіальними одиницями статистики для прямого державного управління, без утворення на цих рівнях регіональної автономії чи обласної ради як органів місцевого самоврядування задля безпеки й суверенітету унітарної держави. Європейська інтеграція України вимагає формування дворівневої (територіальна громада → район) системи демократичного управління територіями місцевого самоврядування (табл. 2) із застосуванням цифрової комунікації і врядування без одержавленого обласного адміністративного рівня місцевого самоврядування та корупційного обласного бюджету.

Таблиця 2

Новітня дворівнева (територіальна громада → район) система демократичного управління територіями місцевого самоврядування в Україні та її зв'язок з бюджетною системою

Назва адміністративно-територіальної одиниці	Територіальна громада	Представницький орган місцевого самоврядування та його бюджет	Органи самоорганізації населення
адміністративний район (від 150 тис. до 800 тис. осіб)	районна рада, яка представляє спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст цього району	районна рада – районний бюджет	немає органу самоорганізації населення на адміністративному районному рівні
місто-субрегіон (від 800 тис. до 3 млн осіб)	територіальна громада міста-субрегіону, яка має співробітництво з територіальними громадами суміжних міст, селищ і сіл	міська рада – міський бюджет територіальної громади міста-субрегіону з районним поділом, яка має співробітництво з суміжними громадами	комітети районів у місті, комітети мікрорайонів, квартальні комітети, вуличні комітети, будинкові комітети, селищний та сільський комітети в кожному із селищ і сіл
місто-район (від 150 тис. до 800 тис. осіб)	територіальна громада міста-району, яка має співробітництво з територіальними громадами суміжних міст, селищ і сіл	міська рада – міський бюджет територіальної громади міста з районним поділом, яка має співробітництво з суміжними громадами	комітети районів у місті, комітети мікрорайонів, квартальні комітети, вуличні комітети, будинкові комітети, селищний та сільський комітети в кожному із селищ і сіл
район міста-субрегіону (від 150 тис. до 800 тис. осіб) або район міста-району (від 150 тис. до 800 тис. осіб)	у містах з районним поділом територіальні громади районів у містах діють як суб'єкти права власності (ч. 5 ст. 6 ЗУ «Про місцеве самоврядування»). Первинним суб'єктом місцевого самоврядування, основним носієм його функцій і повноважень є територіальна громада міста.	районна рада в місті – районний бюджет територіальної громади міста з районним поділом, яка має співробітництво з суміжними громадами або бюджет територіальної громади району міста	комітети районів у місті, комітети мікрорайонів, квартальні комітети, вуличні комітети, будинкові комітети, селищний та сільський комітети в кожному із селищ і сіл
міська рада	добровільне об'єднання територіальних громад кількох міст, селищ і сіл	міська рада – бюджет об'єднаної міської територіальної громади	комітети районів у місті, комітети мікрорайонів, квартальні комітети, вуличні комітети, будинкові комітети, селищний та сільський комітети в кожному із кількох селищ і сіл
селищна рада	добровільне об'єднання територіальних громад кількох селищ і сіл	селищна рада – бюджет об'єднаної селищної територіальної громади	селищний та сільський комітети в кожному із кількох селищ і сіл
сільська рада	добровільне об'єднання територіальних громад кількох сіл	сільська рада – бюджет об'єднаної сільської територіальної громади	сільський комітет в кожному із кількох сіл

Джерело: складено автором з урахуванням законів України «Про співробітництво територіальних громад», «Про органи самоорганізації населення», «Про місцеве самоврядування в Україні» та «Про добровільне об'єднання територіальних громад».

Європейських регіонів за критерієм NUTS 1 (кількість населення від 3 млн до 7 млн осіб) в Україні може бути 10 статистичних одиниць й територіально-виробничих комплексів, а саме: Полісся (в межах Волинської, Житомирської, Рівненської, Чернігівської та півночі Київської областей); Слобожанщина (в межах Полтавської, Сумської та Харківської областей); Донеччина (в межах Донецької та Луганської областей); Запоріжжя (в межах Дніпропетровської та Запорізької областей); Таврія (в межах Одеської, Миколаївської і Херсонської областей); Крим (АР Крим разом із містом Севастополь); Середнє Подніпров'я (в межах півдня Київської, Кіровоградської та Черкаської областей); Поділля (в межах Вінницької, Хмельницької та Тернопільської областей); Карпати (в межах Львівської, Івано-Франківської, Чернівецької і Закарпатської областей); регіон Київ (в межах центру Київської області та міста-субрегіону Київ).

Всі адміністративні області в Україні як європейські субрегіони наразі відповідають критерію NUTS 2 (кількість населення від 800 тис. до 3 млн осіб). Кількість районів в Україні за критерієм NUTS 3 (кількість населення від 150 тис. до 800 тис. осіб) має бути сформовано до 150 нових укрупнених європейських адміністративних районів. Водночас мають бути ліквідовані всі районні державні адміністрації як у районах областей, так і районах міст з районним поділом. Адже, адміністративний район формує самостійний рівень місцевого самоврядування й традиційно розглядається як сукупність територіальних громад, має виборний орган і установлені компетенції. Сутність європейського району як територіального утворення в його триєдності — це одночасно місцеве самоврядне співтовариство, союз як об'єднання його громад і єдність комунальних служб.

Отже, територіальні перетворення за стандартами Європейського Союзу має стимулювати ефективну бюджетну роботу всіх ланок державної влади (законодавчої, виконавчої і судової), органів місцевого самоврядування і самоорганізації населення, гарантувати права й свободи громадян.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Statistical regions in the European Union and partner countries NUTS and statistical regions 2021 [Електронний ресурс] // European Commission. Eurostat. – Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2020. — 147 pp. — Режим доступу: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3859598/10967554/KS-GQ-20-092-EN-N.pdf/9d57ae79-3ee7-3c14-da3e-34726da385cf?t=1591285035000>
2. Regions in the European Union Nomenclature of territorial units for statistics - NUTS 2016/EU-28 [Електронний ресурс] // European Commission. Eurostat. – Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2018. — 158 pp. — Режим доступу: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3859598/9397402/KS-GQ-18-007-EN-N.pdf/68c4a909-30b0-4a90-8851-eddc400a5faf?t=1543835542000>